

prof. dr hab. Robert Cieślak
Uniwersytet Warszawski

Katedra Antropologii Mediów
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW
Adres e-mail: r.cieslak@uw.edu.pl

**Recenzja rozprawy doktorskiej pana mgr. Dariusza Chełstowskiego,
Komunikologiczna rola obrazów w przekazie wiary w ciągu wieków,
przygotowana na zlecenie Dziekana Wydziału Politologii UMCS
w Lublinie, prof. dr hab. Iwony Hofman**

Nigdy zbyt wiele przypomnień, powrotów do źródeł i nowego ich uporządkowania oraz objaśniania pozornie starych tematów w bliskich nam, współczesnych kontekstach. Nigdy też za wiele w medioznawstwie, zwłaszcza podejmującym kwestie komunikacji, w szczególności komunikacji wizualnej, prób wyjaśniania istoty pojmowania obrazu i sposobów mediatyzowania z jego użyciem. W tym także, a może przede wszystkim, wyjaśniania statusu i komunikologicznego potencjału obrazu w perspektywie filozoficznej i teologicznej. Dlatego wysoko należy ocenić wybór tematyki recenzowanej rozprawy, z szacunkiem odnieść się do wysiłku wyznaczenia odrębnego pola badawczego, z uznaniem dostrzec chęć sformułowania postulatów do przyszłych badań.

Jednocześnie nie sposób nie zauważyć, że praca mgra Dariusza Chełstowskiego słusznie nie dąży do rozstrzygnięć w zakresie żadnego z charakteryzowanych na jej kartach, przez stulecia trwałych i powracających przedmiotów sporu, wierna jest natomiast otwartej formule z ducha oświeceniowego roztrząsania skrupulatnie przywołanych argumentów, które już przez sam fakt ich przypomnienia domagają się nowej dysputy oraz mogą być inspirujące poznawczo, bo mobilizujące do ponownego i dalszego myślenia o fenomenie pojmowania obrazu w relacji do kategorii reprezentacji, integralności z dziedzictwem pojęciowym i materialnym kultury śródziemnomorskiej, a także swoistego determinizmu semiotycznego, estetycznego i technicznego zarazem w odniesieniu do procesu mediatyzacji.

Ogólna charakterystyka pracy

Kompozycyjne uporządkowanie pracy czyni przejrzystym, a jednocześnie dostępnym czytelnikowi autorski zamysł z jednej strony funkcjonalistycznego, z drugiej – dominującego w tym wypadku – chronologicznego zaprezentowania wiodących wątków dysertacji. Przedmiotem omówienia w łącznie siedmiu rozdziałach pracy są zagadnienia teoretyczne dotyczące próby wyjaśnienia komunikologiczno-semiotycznej roli obrazów (rozdział I) oraz charakterystyki poglądów co do pochodzenia, statusu i funkcji obrazów religijnych w kulturze chrześcijańskiej (głównie wczesnego okresu jej rozwoju), jak też marginalnie w kulturze islamskiej (rozdział II), w dużej mierze źródłowe rekapitulacje instytucjonalnych poglądów ikonoklastycznych w Bizancjum (rozdział III), przedstawienie sporu o status obrazu w wieku IX w świetle pism synodów Kościoła (rozdział IV), przypomnienie teoretycznych podstaw ikonoklazmu bizantyjskiego (rozdział V), systematyczny, głównie źródłowy wykład na temat podstaw dopuszczalności obrazu w kulcie chrześcijańskim na przykładzie poglądów teologicznych Jana z Damaszku, Teodora Studyty oraz Nicefora (rozdział VI), a także rekonstrukcję myśli Zachodu i Kościoła Zachodniego o obrazie w oparciu o komentarze z średniowiecznego *Libri Carolini* oraz zróżnicowane stanowiska protestanckich reformatorów, a także odpowiedzi na nie udzielone przez Kościół Rzymski w pismach Soboru Trydenckiego i Vaticanum II, jak też papieży schyłku XX i XXI stulecia – od Jana Pawła II do Franciszka (rozdział VII). Pracę poprzedza obszerny *Wstęp*, zarówno wyjaśniający i prezentujący cele, problem, zakres i metody badawcze, jak też wprowadzający do tematyki oraz ujawniający zamysł usytuowania całości rekonstrukcji poglądów na temat statusu i sporów na temat tego co obrazowe w ramie komunikologicznej. Podobnie obszerne *Zakończenie* sprawnie podsumowuje rozprawę i wskazuje obszary możliwych kontynuacji. O w pełni zadowalającym opanowaniu warsztatu naukowego świadczy sposób opracowania w recenzowanej pracy obficie tu stosowanych odsyłaczy oraz skomponowania i kompetentnego podziału obszernej bibliografii załącznikowej.

Ocena merytoryczna

Główną zaletą poznawczą ocenianej rozprawy jest nie tylko ponowne, uporządkowane przywołanie i charakterystyka nauki Kościoła odnośnie do pojmowania obrazu, wraz z pogłębionym przeglądem na nowo przemyślanych, sprzecznych stanowisk w sporze ikonoklastycznym i debacie na temat obrazoburstwa protestanckiego, ale przede wszystkim podjęcie próby oglądu problemu, rozpatrywanego dotąd przede wszystkim w polu teologii i filozofii, w odniesieniu do zagadnień komunikologicznych. Chociaż Doktorant tematyzuje ów zamiar ramowo i w pewnym sensie przygodnie, widać wyraźnie, że będąc bliżej idiomu opisującego historię idei, nie unika analiz i ujęć odnoszących się bezpośrednio do kategorii komunikacji wizualnej w jej ujęciu semiotycznym i deterministycznym. Mimo iż co najmniej dwa rozległe i stosunkowo dalekie sobie obszary myśli metodologicznej i w oczywisty sposób także teoretycznej, nie zazębiają się w tej pracy i nie korzystają wzajem ze swoich narzędzi, już samo ich postawienie obok i odniesienie do tego samego przedmiotu krytycznej refleksji stanowi o istotnych poznawczych walorach opracowania. Co najważniejsze, jest to taki rodzaj wychylenia ku drugiej dyscyplinie, który nie tylko odsłania nowe obszary myśli, ale też wydaje się oczywisty, jeśli przyjąć równie oczywiste przekonanie o trwałości dziedzictwa kulturowego, w tym przypadku dziedzictwa myśli o statusie, sposobie pojmowania i możliwych funkcjach obrazu wraz z uprawianą za jego pośrednictwem i/lub z jego udziałem komunikacji wizualnej lub audiowizualnej, jak też tej, w której „walka” o prymat słowa nad obrazem i obrazu nad słowem, nigdy nie była i chyba już nie będzie rozstrzygnięta.

W ten sposób chcę podkreślić, że walorem zasadniczym ocenianej rozprawy jest podjęcie, przypomnienie i twórcze otwarcie pola dyskusji toczonej wokół problemów, które w holistycznym pojmowaniu mediów i procesów mediatyzacji są nie do pominięcia, a nawet – gdy przyjąć perspektywę antropologiczną i/lub epistemologiczną – powinny być punktem wyjścia do rozmowy o kwestiach regulujących w sposób zasadniczy i fundamentalny relacje komunikacyjne człowieka. Takie ujęcie przypomina o potrzebie stałej, bo toczonej w obliczu zmian

technologicznych i kulturowych dysputy o uwarunkowanych ideowo sposobach konstytuowania znaku i znaczenia, potencjale percepcyjnym i sukcesie komunikacyjnym użytkowników różnego rodzaju mediów.

Ceniąc kompetencje Autora rozprawy co do rozumienia podjętego problemu, a także co do umiejętności prowadzenia rekonstrukcji źródłowej oraz wykładu opartego o krytyczną analizę literatury, nie mogę nie wyrazić niedosytu wynikającego z faktu wyboru dominującej perspektywy całego wywodu. Gdyby była nią perspektywa komunikologiczna, a nie – jak jest w tej chwili – teologiczno-filozoficzna, wówczas udałoby się pełniej, niż tylko intencjonalnie, wykazać zależność pomiędzy treściami różnorodnych, na przestrzeni wieków toczonych sporów o status obrazu a jego potencjałem komunikacyjnym, wynikającym w tym wypadku z silnie formujących proces poznawczy, ideowych zaleceń rozumienia tego co postrzegane wzrokowo. Wtedy, pozostając wiernym otwartym, hybrydycznie skomponowanym narzędziom metodologicznym, spotykającym się z sukcesem poznawczym na gruncie nauk o mediach, nie odrzucającym więc ani filozofii mediów, ani ich teologii, ale też sięgającym po aspekty psychologiczne, socjologiczne i antropologiczne komunikacji medialnej i społecznej (w ostatnim zaś okresie także na gruncie nauk o komunikacji społecznej i mediach perspektywę kognitywistyczną), można byłoby pełniej objaśnić komunikologiczną rolę i znaczenie obrazów, co Autor stawia sobie za cel (s. 17). Decydując o takim, dużo bardziej zróżnicowanym porządku metodologicznym, Autor osiągnąłby wymaganą precyzję terminologiczną i być może uniknąłby takich trudnych – w mojej opinii – do obrony tez, jak na przykład tej, która uznaje, że ikona jest medium masowym (s. 9); wyjaśniłby może pełniej, co pozwala mówić o komunikologicznym myśleniu w średniowieczu, bowiem w obecnym sposobie argumentowania teza ta brzmi anachronicznie; rozwinąłby twórczo (w oparciu o przeprowadzone analizy) pogląd o potrzebie inspiracji teorii mediów teoriami sztuki; pokazałby w rozprawie, w oparciu o wybrane przykłady, w jaki dokładnie sposób dzisiejszy sposób myślenia o relacjach obrazowe – słowne oraz znak obrazowy – desygnat zakorzenia się genetycznie w dawnych rozstrzygnięciach wynikających z dziedzictwa

sporu ikonoklastycznego i pism Ojców Kościoła. Wówczas bez wątpienia łatwiej byłoby pokazać na wybranych, przez Autora jedynie marginalnie wspomnianych przykładach trwałość dawnych ustaleń wciąż obecnych w naszych współczesnych praktykach komunikacyjnych i sposobach podejścia do porozumiewania się za pomocą obrazu.

Nie to było jednak celem rozprawy, w której Autor bez większego trudu udowodnił, że nie tylko rozumie problematykę teologiczną, umiejętnie interpretuje dokumenty Kościoła, budując spójną narrację charakteryzującą wiodący wątek sporu o status obrazu, ale z równą świadomością podjętej materii rzeczy porusza się w obszarze semiologii. Zapewne dla założonych celów produktywnie byłoby obszerniejsze sięgnięcie do literatury przedmiotu, ujmującej interesujące Autora zagadnienia z perspektywy kulturoznawczej i antropologicznej, lecz – co w pełni zrozumiałe – rozmiary dysertacji, jak przestrzeń i czas w mediach, mają własne ograniczenia, nadto domagają się ukierunkowania, a zatem stosowania kryteriów selekcji i rezygnacji z nadmiaru. Szanując autorski wybór, raz jeszcze podkreślam walory porządkujące i poznawcze ocenianej rozprawy, będące wynikiem i świadectwem rzetelnej pracy.

Wniosek końcowy

Zakończona pozytywną oceną, a jednocześnie inspirująca do podjęcia dialogu i odrębnej polemiki lektura przedstawionej rozprawy upoważnia mnie do uznania, że może być ona podstawą do nadania Panu Magistrowi Dariuszowi Chełstowskiemu stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki o mediach.

Wnoszę zatem za pośrednictwem Pani Dziekan do Rady Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 11 marca 2019 roku.

